

Els masos del terme de Montagut

l'any 965

per Jordi de BOLÒS i MASCLANS

INTRODUCCIÓ

Sovint tendim a creure que l'Edat Mitjana era una època molt diferent de la nostra. Pensem que no hi poden haver pas gaires lligams entre aquells anys tan llunyans i el nostre temps. Això encara és més així si gosem pensar en les èpoques medievals més remotes, cap a l'any mil.

Aquesta impressió de distanciament, en relació amb molts aspectes del nostre passat, s'atenua força a mesura que es va coneixent més bé. De tant en tant algun document remarcable fa que hom s'adoni que algunes coses, al llarg dels darrers segles, no han canviat pas gaire, o almenys no són pas ben diferents.

En algunes zones més o menys extenses del nostre país és molt possible que les transformacions que s'han produït al llarg de molts segles en la vida de cada dia de la major part de la gent no hagin estat pas gaire fortes. En realitat, en molts llocs rurals, des de fa centenars d'anys fins ara no s'havia produït cap trencament brusc de les estructures econòmiques. Segurament, en alguns indrets, hauríem trobat un paisatge i unes formes de vida molt semblants fa prop de mil anys i en fa vint, malgrat que les cases i els pobles al llarg d'aquest temps s'engrandiren i que els tipus de conreus i llur rendiment variaren.

Al comtat de Besalú, fa mil anys, hi havia, entre les diverses zones que el formaven, forts contrastes. Per una banda hi havia una zona de muntanya, aspra, on encara actualment una bona part de la toponímia ens recorda llengües preromàniques i on la població, almenys en un principi, vivia en llocs alts, als vessants de les muntanyes, entre feixes, tot i que també podia posseir camps al riberal. Per l'altra banda, hi havia una zona on l'hàbitat es concentrava en vil·les amb noms de tradició clarament llatina. Aquesta zona s'estenia per una plana ben conreada i estructurada, treballada ja des de temps molt antics. A un extrem del comtat l'alta Garrotxa, a l'altre l'Empordà occidental. Comuniquen aquestes dues zones la vall del Fluvià i la vall del Ser.

En aquest comtat de Besalú el pes que va tenir durant l'Edat Mitjana remota la propietat monàstica —o almenys les zones que eren sota l'alt domini dels monestirs— va ésser força important. Una sèrie de comunitats monàstiques hi tenien extenses propietats. El segle IX, hom ja pot trobar a un costat del comtat les terres de Sant Esteve de Banyoles i a l'altre costat les de Sant Joan de les Abadesses. Més endavant, el segle X, es varen afegir a aquestes comunitats les de Sant Pere de Besalú i de Santa Maria (en realitat, en el seu origen, Sant Miquel) de Besalú i la de Sant Pere de Camprodon.

Tampoc no podem pas deixar d'esmentar, entre els propietaris ecclesiàstics importants, el monestir de Santa Maria de la Grassa, a Occitània, en sotmetre-se-li la comunitat de Ridaura i la seu de Girona.

La major part d'aquestes comunitats foren molt afavorides pels comtes de Besalú que, sovint, foren llurs impulsors o protectors. L'any 965 el comte de Besalú Sunifred va donar al monestir de Camprodon una sèrie de masos i de bordes situats dins la parròquia de Montagut. En aquell moment la parròquia de Montagut comprenia els actuals termes municipals de Montagut de Fluvià i de Sant Jaume de Llierca.

EL TERME DE MONTAGUT I EL MONESTIR DE SANT PERE DE CAMPRODON

L'any 957 el monestir de Sant Pere de Camprodon va rebre d'uns particulars, els esposos *Witisindus* i *Preciose*, uns alous situats dins el terme de Montagut, als llocs de Sangles (*Angulos*) y de Carrera (*Carraria*).

Vuit anys més tard aquest monestir va rebre la important i ja esmentada donació comtal de vint-i-quatre masos i cinc bordes. Aquest conjunt de terres era situat dins el dit terme de Montagut i en els llocs de Palau, de Molivedre, de Morrenyà, de *Goloso*, de Vallmajor, de Poliger i de la Ribera del Fluvià.

Creiem que la casa comtal havia obtingut aquestes terres a ran de les compres fetes una vintena d'anys abans per la comtessa Ava. Potser, en part, provenien, així mateix, dels béns fiscals. L'any 936 un matrimoni havia venut a la dita comtessa, per quatre sous, vuit camps a Morrenyà (*Morrangano*). L'any 940, la mateixa comtessa adquirí per la molt important quantitat de cinc-cents sous unes propietats dins el terme de Montagut. Els venedors eren *Segarius* i els seus fills *Adalbertus*, *Ratfredus* i *Teudebertus*. Aquestes terres, força-ment molt extenses, eren a la villa de Palau (*in villa que dicunt Palacio*), al bosc de Poliger (*in silva que dicunt Puligario*), a la villa de Morrenyà (*villa Morraniano*) i a la villa de Molivedre (*villa Molino Vetere*). Certament, doncs, la coincidència és força grossa, suficient com per a pensar que la part més important de les terres cedides al monestir de Sant Pere el 965 foren les adquirides per la família comtal pocs anys abans.

Què en sabem més que faci referència al terme de Montagut, abans de l'any 1000? El 965, el 30 d'octubre, en una donació testamentària del comte Sunifred, es varen tornar a esmentar les terres que el mateix comte havia cedit al monestir de Camprodon poc abans, el 10 d'agost. Es reafirma la donació a Sant Pere de Camprodon d'uns alous a Palau (*ipso Palatio*), a Molivedre (*Molino Vetere*), a Morrenyà (*Morrennano*) i al bosc de Poliger (*in ipso boscho de Puliario*) i tot el que tenia dins el terme, feta excepció de la *valle Chanaria* (hem de creure que és un error, fruit d'una mala còpia, i que era la vall de Carrera), de Pruneres (*Prunarias*) i de *Nabinarios*.

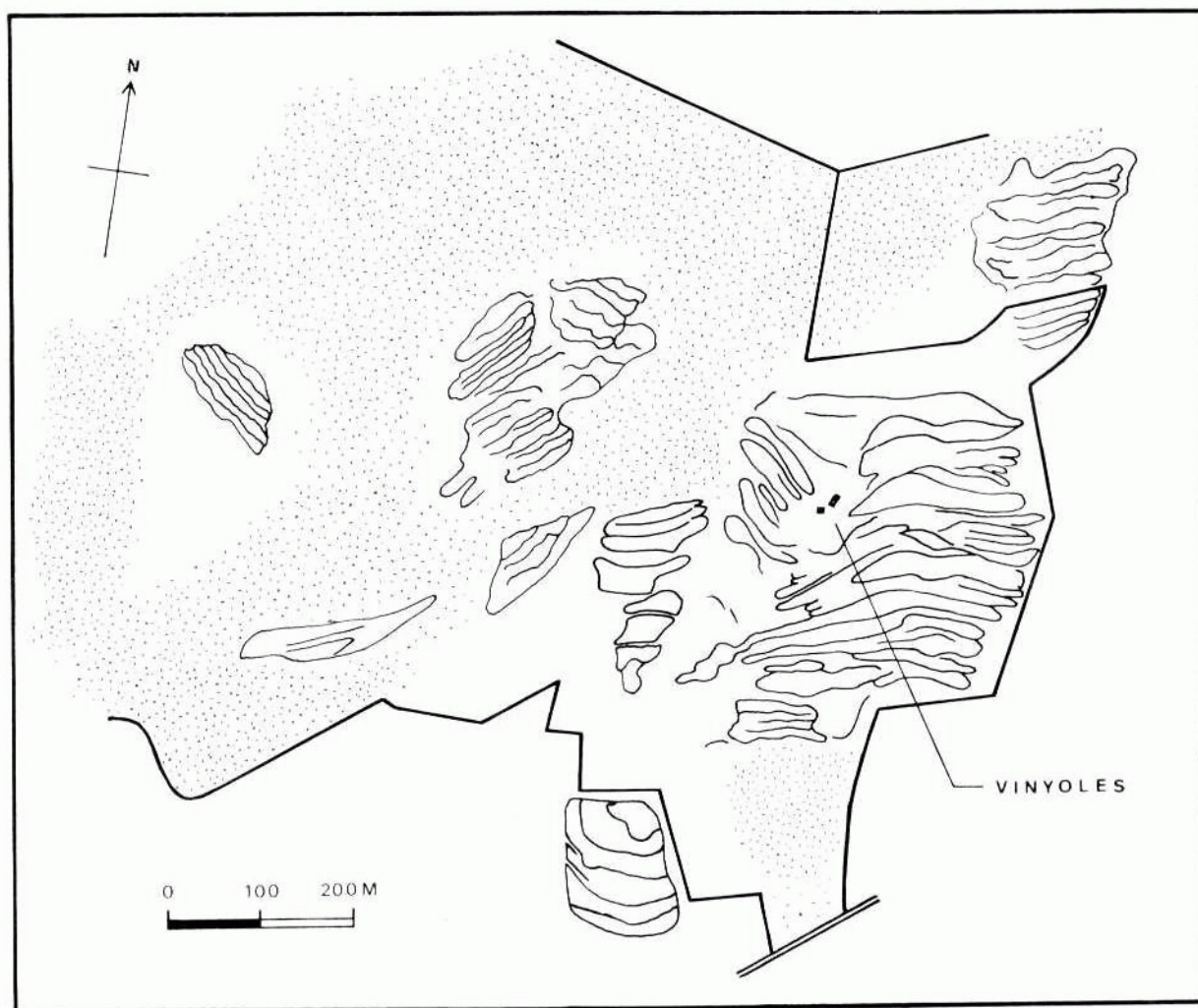
El mes de gener de l'any 969 una vídua donà a Sant Pere de Camprodon el mas «Cabirol».

El 16 del mes de maig del mateix any aquest monestir va rebre del comte Mir uns alous situats dins el terme de Montagut, al lloc de Carrera (*in locum que dicunt Carraria*). Aquesta propietat l'havia obtingut el comte vuit dies abans per una «venda» que li féu *Teuderedus* i la seva muller *Adalvira*. De fet fou donada al comte, en tant que garant del dret, com a reparació d'un furt comès per aquest matrimoni. Sembla que comprenia un *solario*, amb una cort, uns horts, unes vinyes, uns vinyals, unes terres i boscs.

L'any 979 aquest mateix comte Mir Bonfill féu una altra donació a Sant

Pere de Camprodon. Donà un mas dins el terme de Montagut, als Vilars (*ipsos Vilares*). Aquest mas al comte li havia arribat ran d'un homicidi comès per un tal *Eldovirus*.

Dins el terme de Montagut sabem també que altres monestirs hi tenien propietats. Per aquest mateix document de 979, suara esmentat, Santa Maria de Ripoll va rebre un mas i l'altar de Sant Rafael de l'església de Sant Vicenç de Besalú (depenia de la Canònica de Sant Miquel de Besalú, després dita de Santa Maria) va rebre un «alou» a Carrera (*in Carraria*) que sembla que era un mas habitat per un tal *Mascharo*.

EL MAS DE VINYOLÉS

El mas Vinyoles (*manso de Vineolis*) és situat al vessant solell de la muntanya del Cós. La forma dels seus camps és ben diferent de la dels camps de la plana. Tot al volt de la casa de Vinyoles hi ha unes deu hectàrees de feixes. Dins del bosc hi ha algunes clarianes també feixades. Aquestes feixes, en alguna època, varen ocupar una superfície més extensa que la que comprenen actualment. Aquestes zones abandonades, al dibuix són sense pics. A hores d'ara s'han convertit en matollars. El bosc, més o menys espès, envolta aquestes àrees de conreu. Els pics representen, en el mapa, els trossos coberts de bosc. Com palesa el topònim, un dels conreus més importants d'aquestes feixes devien ésser les resistents vinyes. Tanmateix, la zona de bosc i de pastura devia tenir també, especialment en les èpoques més antigues, un paper molt important per a la gent que vivia en aquesta muntanya.

El comte Sunifred, en el ja esmentat primer document de l'any 965, féu lliurament a Sant Pere de Camprodon de gairebé totes les propietats que tenia dins la parròquia de Sant Pere de Montagut. En el document, com ja veurem, s'especifiquen els llocs on eren aquestes propietats. Els béns que sembla que hi havia en aquests indrets eren: molins (o més aviat moles), recs, llocs de pesca i diversos masos i bordes que, més endavant, intentarem de localitzar. El comte ho donà tot, amb els homes i les dones i els drets econòmics (*censibus, usaticus, agrariis, terremeritis*) i jurisdiccional (dret de jutjar els homicidis, la provocació de ferides amb efusió de sang, els robatoris i tots els altres plets).

LOCALITZACIÓ DE TOPÒNIMS

No pas tots els topònims que surten esmentats l'any 965, en aquesta donació, hom els pot localitzar a hores d'ara. Alguns deuen haver desaparegut, d'altres però s'han conservat, sofrint transformacions més o menys fortes.

Heus ací la llista de llocs, de masos i de bordes que surten en aquest document. Val a dir que el nom borda, a hores d'ara, ja no és pas usat en aquella zona. Per a trobar-lo encara viu cal anar més a l'oest, enllà de la Cerdanya i fins al País Basc, inclusivament.

— *Palacio, loco qui dicitur* (en el document de compra de 940, ja citat, s'anomena una *villa que dicunt Palacio*): Palau de Montagut (base de l'actual població de Sant Jaume de Llierca).

— *Molino Vetere, loco qui dicitur* (en el mateix document de 940 hom llegeix *villa Molino Vetere*): Molivedre (en un cas un pagès molt vell del lloc ens va dir Molivetre).

— *Morrenano, loco qui dicitur* (el 936: *locum Morramgano*; el 940: *villa Morraniano*): Morranyà (hem de creure que en aquell moment, que fins i tot es parla d'una villa de Morrenyà, aquest topònim indicava una superfície més àmplia. Potser tot el Serrat de la Capelleta fins al Fluvià?).

— *Goloso, loco qui dicitur* (no és pas esmentat el 940. Quan és esmentat com a mas hom pot llegir *Golors*): A hores d'ara no és pas conegut. Caldria forçar molt les coses per a identificar-lo amb el Cos.¹

— *Valle Maiore, loco qui dicitur* (el 940 no és pas esmentat): Vallmajor.

— *Puligerio, loco qui dicitur* (el 940: *silva que dicunt Puligario*): Pla de Puliger (sovint pronunciat Pluger). Val a dir que al nord-oest de Planseslloses hi ha un lloc dit Plujà i que entre aquest indret i les Palomeres hi ha un altre lloc dit Polí.

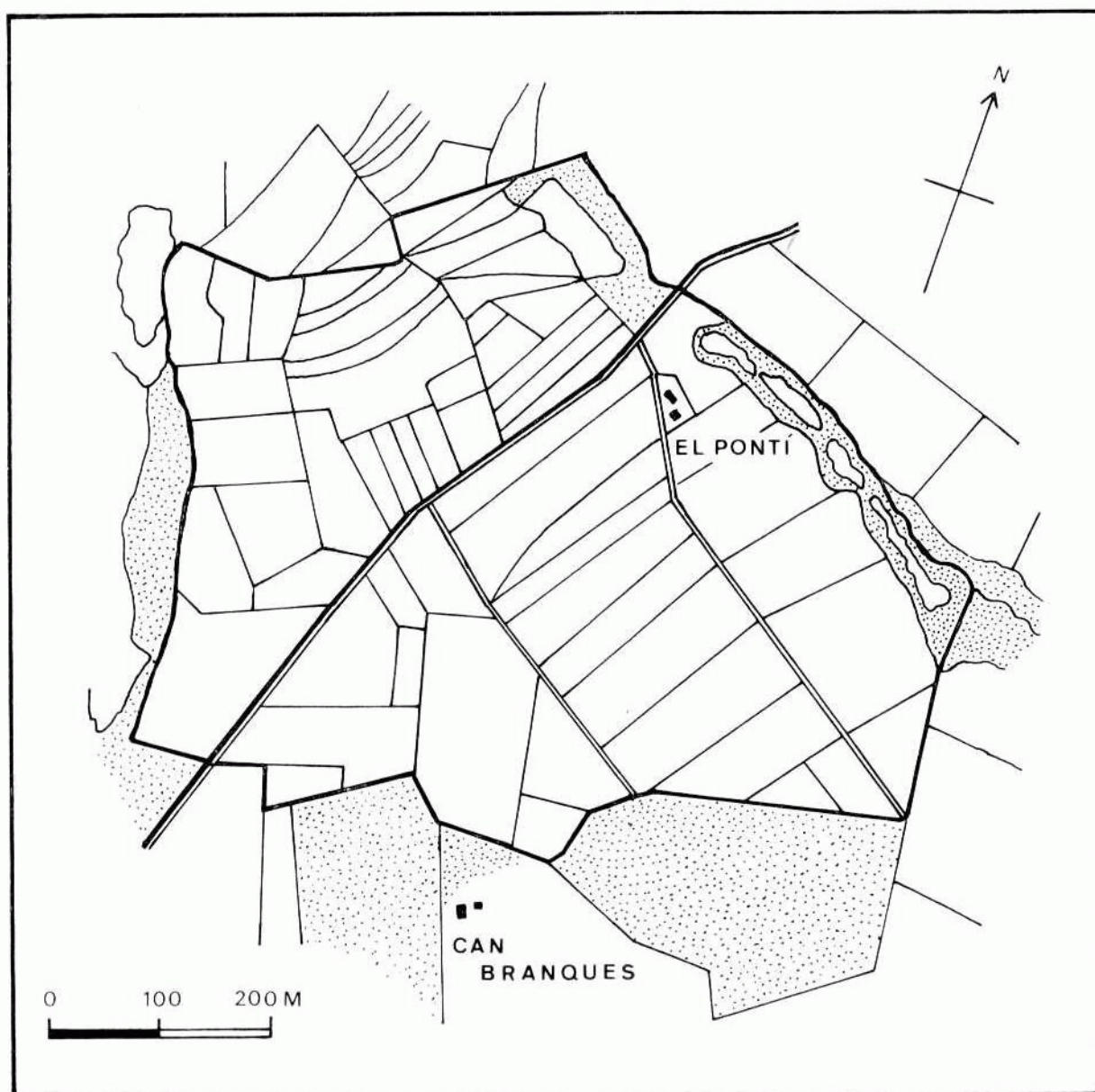
— *Riparia de Fluviano, loco qui dicitur*: la Ribera del Fluvià.

— *Palacio, mansum de*: vegeu més amunt.

— *Molino Vetere, mansum de*: vegeu més amunt.

1. Ja redactat aquest text i en curs d'impressió, el senyor Narcís Puigdevall i Diumé, molt amablement, m'ha fornint una sèrie d'interessants dades sobre els segles XIII-XVI, que he hagut de posar, però, en bona part en notes. Aquestes dades han estat tretes d'un Llibre Mestre, que posseeix el senyor Joan Surribas i Llansó, de Sant Jaume de Llierca, recopilat a mitjan segle XIX per un tal Puigvert de Tortellà.

El mas «Golors» encara és esmentat en documents dels anys 1330 i 1340. Així mateix, els anys 1322 i 1340 hom troba també esmentat un mas «Costa dels Golors» (el mas Costa de Sangles?). En un document de 1281 es cita el «Pont de Golors» (el Pont Trencat?).

EL PONTÍ

El Pontí, antic *manso de Pontil*, és situat a un extrem del Pla de Poliger. La casa, a hores d'ara, és al costat de la carretera de Montagut.

El límit nord del mas del Pontí és una riera. El límit sud-oest és una altra riera o torrent. L'afrontació sud-est del mas és el Bosc de Can Ferriol. Cap a l'oest hi ha la muntanya del Cós, en l'actualitat, en la part baixa, coberta de feixes.

Com hom pot veure, gairebé tota la propietat, al llarg dels segles ha estat rompuda. Fins i tot es varen fer camps a la zona més meridional, al costat del torrent o riera que fa de partió. Les terres que actualment són conreades tenen una extensió d'unes vint-i-cinc hectàrees i mitja. És molt gran.

Quina devia ésser la situació al segle X? Sembla que podem afirmar que o bé hi vivia més d'una família en aquest mas o bé, i molt probablement, la zona conreada llavors devia ésser molt més reduïda que la que es treballa actualment. Segurament la part on a hores d'ara hi ha feixes devia ésser coberta de bosc o de matollar. Molt possiblement el bosc de Can Ferriol, una part del bosc de Poliger esmentat als documents antics, devia ésser força més extens. Només devien conrear-se els camps que en el dia d'avui envolten la casa.

Al mapa la zona on en l'actualitat hi ha bosc hi hem fet pics. La línia més gruixuda indica el límit de propietat. Les línies dobles senyalen els camins. La línia doble que va de nord a sud és la carretera provincial que va de Montagut a la carretera general. Aquesta via fa de límit de termes municipals: el terme de Montagut de Fluvià i el terme de Sant Jaume de Llierca.

- *Podio, mansum de*: Can Puig.²
- *Rocha, mansum de*: Can Roca.
- *Casadola, mansum de*: fora que sigui el nom Casanova mal escrit, cosa no gaire probable, a hores d'ara aquest topònim no és pas conegut.³
- *Fabrica, mansum de*: La Fàbrega.⁴
- *Morrenano, mansum de*: vegeu més amunt.
- *Artiguís, bordam de*: a tot estirar podem pensar que era cap als Sangles, res més.
- *Angulis, mansum de*: Sangles (S'Angles, els Angles). A hores d'ara veïnat de cases situat a l'oest del Fluvià.
- *Golors, mansum de*: vegeu més amunt.
- *Valle Maiore, mansum de*: Can Vallmajor (vegeu també més amunt).
- *Vineolis, mansum de*: Can Vinyoles.⁵
- *Solano, mansum*: no es conserva pas aquest nom. Podem suposar que era al solell del Cos, per tant prop de Vinyoles.⁶
- *Boscho, mansum de*: Hi ha un Can Bosc al poble de Montagut i una masia dita El Bosquet, al Pla de Puliger. Sobre Can Pontí hi ha unes Granges de Can Bosc. Tanmateix són de construcció molt recent.
- *Exart, mansum de*: El mot «eixart» degué indicar l'existència d'una rompada. Ara s'ha perdut aquest topònim.⁷
- *Torrente, mansum de*: El Torrents, segurament.
- *Boscho, mansum de*: El Bosquet, casa ja esmentada més amunt; és exactament sobre El Torrents.⁸
- *Cavorcha, mansum de*: Topònim perdut.
- *Prato, mansum de*: A hores d'ara només coneixen la gent del país un Can Prat, situat, però, dins el terme de Tortellà, a l'entrada d'aquest poble.
- *Pontil, mansum de*: El Pontí.
- *Tortam, bordam*: A Montagut hi ha un Ca la Torta. Més aviat podria ésser, però, el Mas Tort.
- *Giberti, bordam*: Topònim perdut, fora que s'hagi conservat en el nom del mas dit l'Oliba Giberta, cosa no gaire probable.
- *Guilla, mansum de*: Topònim perdut.
- *Podio, mansum de*: Potser el Puig, dit també, però, el Puig Comte.
- *Campis, mansum de*: El Camps.⁹
- *Sunerii, mansum de*: Can Sunyer, a Montagut, possiblement.

2. El mas Puig és citat en l'esmentat Llibre Mestre els anys 1337, 1379, 1399, 1424 i 1542.

3. L'any 1372 hi ha esmentat un mas «Casadellà de Cabirol» i el 1411 un mas «Casadellà de Palau». El primer devia ésser situat a la muntanya del Cos i el segon, segurament, prop de Sant Jaume de Llierca.

4. El mas Fàbrega dels Angles és citat també els anys 1322 i 1372.

5. El mas Vinyes és esmentat, així mateix, els anys 1337, 1372, 1426 i 1442. Un mas «Vinyoles de Puig Cabirol» és citat el 1424. Un mas «Vinyoles de Cabirol», el 1528. En tots tres casos es tracta, indubtablement, del mateix mas, situat a la banda de migdia de la muntanya del Cos. Ja els segles XIII i XIV apareixen, en la documentació, un Pere Vinyolas, un Guillem Vinyolas i el seu fill Pere Vinyolas.

6. Un mas Solà és encara citat l'any 1330.

7. En el mateix Llibre Mestre que estem usant en aquestes darreres notes, es cita el mas «Axart» els anys 1327, 1328, 1329, 1420, 1490, 1491, 1495, 1524 i 1560. El 1336 s'esmenta un mas «Axart» de Palau.

8. Citat, en el dit llibre, els anys 1327, 1345, 1518 i 1560. El mas «Bosch Narbó de Palau» és esmentat l'any 1373. I el mas «Bosch d'Avall» els anys 1411, 1412 i 1524. En el document del 1345, referent al mas Bosch, s'esmenten un «Pere Bosch, fill i hereu de Ramon Bosch, quondam, habitant en la cabanya del Pla de Puliger...».

9. L'any 1344 i també l'any 1457 és citat, en la suara dita font, el «mas Camps de Vall, de Palau». El mas Camps, l'any 1451.

- *Bodil, bordam*: Topònim perdut.
 - *Costa, mansum de*: Can Costa, als Sangles.¹⁰
 - *Solerio, bordam de*: Can Blanc, als Sangles, abans anomenat Can Soler.
- Altres topònims esmentats en documents anteriors a l'any 1000 i que facin referència a l'antic terme de Montagut:
- *Palummarias, ipsas* (936): Les Palomeres. Segons el document en què surt esmentat aquest topònim, el lloc que rep aquest nom hauria d'ésser situat al nord de Morrenyà. Això fa dubtar. Hi ha, a hores d'ara, al sud-est de Morrenyà, els Plomers (Collada dels Plomers, Cal Plomer, etc.). Als Sangles dos masos es diuen Can Plomer. I al nord del terme, afrontant amb el terme d'Oix, hi ha els Cims de Palomeres i el Coll de Palomeres.
 - *Cabirol, mas* (969, modernitzat tanmateix en el resum conservat actualment): Fins fa poc, els Cabirols era un veïnat del terme de Montagut.
 - *Vilares, ipsos* (979). Els Vilars. En l'actualitat és un veïnat.

INTENT DE RECONSTRUCCIÓ

La més gran part dels masos eren situats a la plana. Tanmateix, sorprèn el fet de trobar-ne uns quants, alguns d'ells no pas dels menys importants, situats als vessants de les muntanyes. El mas Vinyoles i el mas Morrenyà, àdhuc un cop anomenat villa, són situats a una banda i a l'altra de la plana del Fluvià, en indrets força elevats.

Tanmateix el riberal del Fluvià devia ésser la zona més conreada. Un seguit de masos eren als plans fèrtils que s'han format entre els giravolts del riu. Sembla que n'hi havia quatre als Sangles (aquest nom potser ve precisament dels angles del riu?) i quatre més a Palau de Montagut. El mas Camps era en aquesta mateixa zona de la Ribera del Fluvià.

A la riba d'aquest riu hi havia molins. Més aviat, però, el que diu el document és que hi havia moles amb un cobert. Aquesta descripció s'ajusta força a la manera com creiem que devien ésser molts dels «molins» durant aquesta època: un rec d'entrada i un d'eixida de l'aigua, que havia de moure el rodet i una petita mola situada sota un cobert. Qui sap si, fins i tot, eren construïts gairebé dins del riu. Si tenim present les característiques d'aquest curs d'aigua, les freqüents riuades, i del lloc, un edifici fàcilment renovable era la única solució plausible si hom no volia construir una obra molt més gran, amb un llarg rec, separada un bon tros del riu. En contraposició amb aquestes moles «noves» en el document es parla d'un molí vell: el Molivedre (qui sap si en aquesta època encara s'usava la forma arcaica i probablement dialectal «vedre» per expressar el mot «vell»?).¹¹ Ara, Molivedre, molt probablement, a mitjan segle x, ja no era cap molí ans un nom de mas i de lloc, exclusivament. Així doncs, ¿a quina època caldria anar si volguéssim trobar la data de construcció d'aquest anomenat molí que aleshores era ja considerat un

10. Hi ha un altre mas anomenat la Costa sobre Can Bundanci.

11. La forma «vedre» la trobem també en altres topònims medievals: Morvedre o Sagunt, una desapareguda «Vilavedra», possiblement Castell-llebre, etc. Des de l'alta Edat Mitjana fins a l'Edat Moderna existí un lloc dit Sant Martí de Vilavedra, al sud de Bellver de Cerdanya, dessota el coll del Pendís. Així mateix també podem dir alguna cosa en relació amb el Castell-llebre. En el fogatjament de l'any 1553 surt esmentat, en la col·lecta d'Agramunt, un lloc dit «Castell Vedre» (JOSEP IGLÉSIES, *El fogatge de 1553. I. Estudi i transcripció*, Barcelona, 1979). En aquest indret hi havia sis focs de laics i un de capellà. No seria pas, doncs, impossible que aquest lloc fos el veïnat de Castell-llebre, del municipi de Peramola (Alt Urgell). Uns quants quilòmetres més avall d'aquest indret hi ha el Castellnou de Basella i, molt a prop seu, hi ha el castell d'Oliana.

mas o àdhuc una villa? Val més no respondre aquesta pregunta de moment. Molt a prop del Molivedre hi havia els masos Puig i Roca.

Als Sangles hi havia una farga. Almenys així sembla trair-ho el topònim *Fabrica* que serveix per anomenar un dels masos. La Fàbrega, un mas de construcció no pas gaire nova, és situat, en l'actualitat, al fons del planell dels Sangles, ran del bosc.

El mas La Fàbrega, situat dins el veïnat de Sangles. Algunes de les pedres d'aquesta paret possiblement foren tallades durant l'època medieval. Segurament en aquest indret, o a les seves rodalies, hi havia una farga.

L'any 957 als Sangles hom hi hauria pogut trobar horts, vinyes i oliveres i, encara que no s'esmentin, també camps de cereals. Les vinyes s'estenien per tot arreu. Se'n podien trobar fins i tot a altituds molt superiors a les de la vall del Fluvià. El topònim Vinyoles (965: *Vineolas*) fa pensar que les feixes que envoltaven aquest mas devien ésser cobertes de ceps. Les oliveres, contràriament, no s'estenien pas gaire més amunt. Hom només les pot trobar en els documents que fan referència a aquesta banda del comtat de Besalú, a la conca mitjana del Fluvià.

Sabem per altres documents que al llarg d'aquest riu, el Fluvià, al seu costat, hi havia una estrada. Qui sap si és la que surt esmentada en una de les afrontacions d'un camp situat cap a Morrenyà i esmentat el 936. Al sud d'un altre camp d'aquesta mateixa zona hi havia un aqüeducte. I al nord de dos més hom va senyalar que hi havia unes vies, potser només una. Aquesta via, situada al costat d'una font, és possible que seguís la vall de Ca N'Illa.

Al lloc de Montagut hi havia la parròquia de Sant Pere. Això és el que devia donar més importància a l'indret que, val a dir, un cop és anomenat villa. L'hàbitat fa l'efecte que era molt dispers. Potser, tanmateix, al voltant de l'església hi havia unes quantes cases aplegades o unes quantes masies, no sabem pas fins a quin punt distanciades les unes de les altres. A cada mas li devia correspondre uns quants camps. La casa era normalment al centre dels camps. A les cases que hi devia haver al poble això no devia pas ésser així.

I què hi havia entre el Pla de Montagut i la Ribera del Fluvià? A hores d'ara, al Pla de Poliger, els bosquets s'intercalen amb les zones de camps. Aleshores sembla que la zona de bosc, encara esmentat el 965, devia ésser més important. Hi havia però entremig masos amb llurs terres: *Manso de Torrente*, i a una banda, el *Manso de Pontil* i qui sap si també el *Manso de Boscho* i el *Manso de Exart*.

A les valls laterals hi havia també cases, masos. Un mas era situat a Vallmajor. Un altre, més amunt, a Vilars. Altres terres i masos eren a Carrera. Per la vall de Carrera hi passava una via de circulació important. Potser era la «carrera» (*carraria*) que unia els comtats de Besalú i de Cerdanya. Aquesta vall a hores d'ara és lloc de pas per anar a la vall del Bac. A Carrera s'hi conreaven, abans de l'any 1000, horts, arbres fruiters i vinyes. Podem suposar que els fruiters i els horts devien ésser al fons de la vall, i les vinyes als vessants més assolellats. Ben cert tanmateix que hi devia haver també arreu camps de cereals.

CONCLUSIONS

Tot i que aquest document forneix la possibilitat de plantejar-se moltes qüestions i de fer alguna hipòtesi, és difícil de concloure res de cert.

Precedents. L'any 965 hom troba, al terme de Montagut, segons aquest document, un país força estructurat. Hi ha força masos, hi ha unes bordes segurament força noves, hi ha també uns «molins» probablement nous, una farga, unes vinyes, oliveres, horts, etc. Hom hi veu algunes coses que venen d'antic, d'època visigòtica o bé d'època romana: un «palacio» i qui sap si també alguns dels topònims: *Morreniano*, *Molino Vetere*. Hom troba, en canvi, una mancança gairebé total d'elements pre-romans. Fou una terra ja fortament romanitzada d'antic. Es molt a prop de Besalú.

Les vil·les, tanmateix, ací ja no tenen el mateix caràcter que tenen a l'Empordà, on hi va haver, tant si hi hagué una breu solució de continuïtat, a ran de la invasió sarraïna, com si no hi va ésser, una permanència més forta del passat romà i del desconegut temps visigòtic.

Montagut era considerat, el 936, una villa. També ho eren, encara que només en un document, Palau, Morrenyà i Molivedre. Aquests darrers, si més no, eren els «masos» que podien tenir una tradició més antiga.

L'època del document. No sabem pas si les rompudes del planell de Montagut foren fetes durant l'època carolíngia o ja havien estat fetes en època anterior. El que sí que és molt possible que fos d'època carolíngia són els noms que tenien alguns masos i potser, qui sap, si llur mateixa existència. Així, per exemple, el mas *Eixart*, la borda *Artiguís*, segurament el mas *Boscho* i probablement els masos *Guilla* i *Sunxerii*, així com, certament, totes les bordes, creades de nou, segurament feia poc, a les zones marginals: bordes *Torta*, *Giberti*, *Bodil*, *Solerio* i la ja esmentada de *Artiguís*.

La població es va escampar, en un principi, per la vall central del Fluvià. Va ocupar, fins i tot, els seus vessants (féu això en un moment d'inseguretat?) i es va estendre per les valls laterals. Ja, segurament en època carolíngia, començà a rompre els boscs marginals als masos i als nuclis de poblament, tant els situats als vessants com, també, els que encara s'estenien per part de les planes.

Tenint present el nombre de masos podem creure que hi havia, com a mínim, una mica més d'unes cent-cinquanta persones i, almenys, unes quaranta famílies, en la part que surt esmentada als documents. Hem de pensar que és molt possible que en un mas hi visquessin més d'una família i que és probable que hi haguessin altres habitants dins del terme que no depenguessin del comte i després del monestir de Sant Pere de Camprodon.¹²

Posteriorment al moment que fou redactat el document. Des de l'any 965 ençà s'han conservat moltes coses. En primer lloc, bona part dels topònims. Amb posterioritat a aquell moment aparegueren alguns nous masos, intercalant-se dins l'estructura ja bàsicament creada en aquella època. Amb la industrialització, els centres de poblament han crescut molt, especialment Palau de Montagut (ara Sant Jaume de Llierca) i Montagut de Fluvià. Certament es deuen haver romput i conreat noves terres, d'una forma especial durant l'època de creixement del segle XVIII. Qui sap, però, si se n'han perdut d'altres, situades en llocs massa dolents, per exemple, alguns d'aquests masos

12. Simplement si creiem que en cada mas o borda hi vivia una família formada per 4 ó 5 membres, ja hem de pensar que en els 29 masos i bordes que surten esmentats en el document del 965 hi vivien unes cent trenta persones. Si considerem l'extensió dels actuals termes municipals de Montagut de Fluvià i de Sant Jaume de Llierca (37,8 km² i 7,1 km², o sigui uns 45 km²), amb aquesta població, hi hauria hagut una densitat de 2,8 h/km². Tanmateix, la parròquia de Montagut, encara a hores d'ara, a Carrera, no s'estén pas més enllà d'una línia que va del nord de Missaclòs a l'Oliva Giberta. També cal tenir present que, segons s'especifica en el propi document, la zona de Carrera quedava al marge de la donació. També, com ja hem dit, és molt probable que hi haguessin altres habitants que no depenguessin pas del comte ni del monestir de Camprodon. Si mesurem la zona on hem pogut localitzar masos esmentats en el document de l'any 965, hom veu que aquesta només comprèn uns 24 km². Així i tot, la densitat hi seria encara de només 5,4 h/km². Tanmateix, el coeficient 4,5 que hem aplicat possiblement és massa baix.

Al costat d'una altra densitat de poblament a les terres fèrtils, situades entre els meandres del Fluvià, semblant a la que hom pot trobar el 913 a la vall de Sant Joan de les Abadesses, la resta del territori que comprenia la parròquia de Sant Pere sembla que no era pas aprofitat fins al màxim de les seves possibilitats, ni d'un bon tros. Mentre a Sangles en poc més o menys un quilòmetre quadrat hi havia, gairebé de cert, quatre o cinc masos i a la zona de Palau-Molivedre, quatre més, a la resta de l'antiga parròquia de Montagut hom té la impressió que sols hi havia masos escampats, situats entre les zones de bosc. Aquesta hipòtesi, però, no es pot pas assegurar a causa del fet que, com ja hem repetit més amunt, no sabem pas si aquests vint-i-nou masos i bordes eren els nics que existien. Cap a la zona de Carrera, cap al veïnat de Vilars o Sant Eudald o cap a Cabirols sabem de cert que n'hi havia d'altres.

Tot plegat potser no és, però, gaire erroni. El nombre de focs que hi havia a les parròquies de Montagut de Fluvià i de Palau de Montagut (Sant Jaume de Llierca), segons els fogatjaments dels segles XIV-XVI, era:

	1358	1356-70	1378	1381-85	1497	1515	1553
Montagut	25	21			48	48	49
Palau		34	17	17			13
Total		55					52

[Segons MARIA DE BOLÒS, *La comarca de Olot. Estudio de Geografía Regional* (Barcelona, 1977), 559-561.]

Tot i que faci de mal dir-ne la causa, crida molt l'atenció el canvi de proporció entre la població dels dos pobles que hi hagué entre el segle XIV i el XVI. Totes aquestes xifres, tanmateix, pot ésser que fossin deformades per les mortaldats que hi hagué durant aquells segles. D'aquests 52 focs de l'any 1553, 4 eren de capellans. Podem pensar, doncs, en una població total d'unes 216 persones.

o bordes dits Artigues o Eixart. El mateix mas de Morrenyà ja fa molts anys que és abandonat.

Tanmateix, aquesta vella estructura, després d'haver-se mantingut durant segles i d'haver-se aguantat, més o menys transformada, sense interrupció, almenys des del segle IX, en el dia d'avui és a punt d'enfonsar-se. Prou que se n'adonen i se'n queixen la gent que encara viu en els vells masos. La més gran part dels pagesos, en aquesta vall, així com en gairebé en totes les valls veïnes i en gran part de l'occident europeu, són homes i dones de més de cinquanta anys. La continuïtat d'una forma de vida i d'una manera de pensar, la perduració de molts topònims, de molts noms i de moltes tradicions, és fortament amenaçada.

RESUM

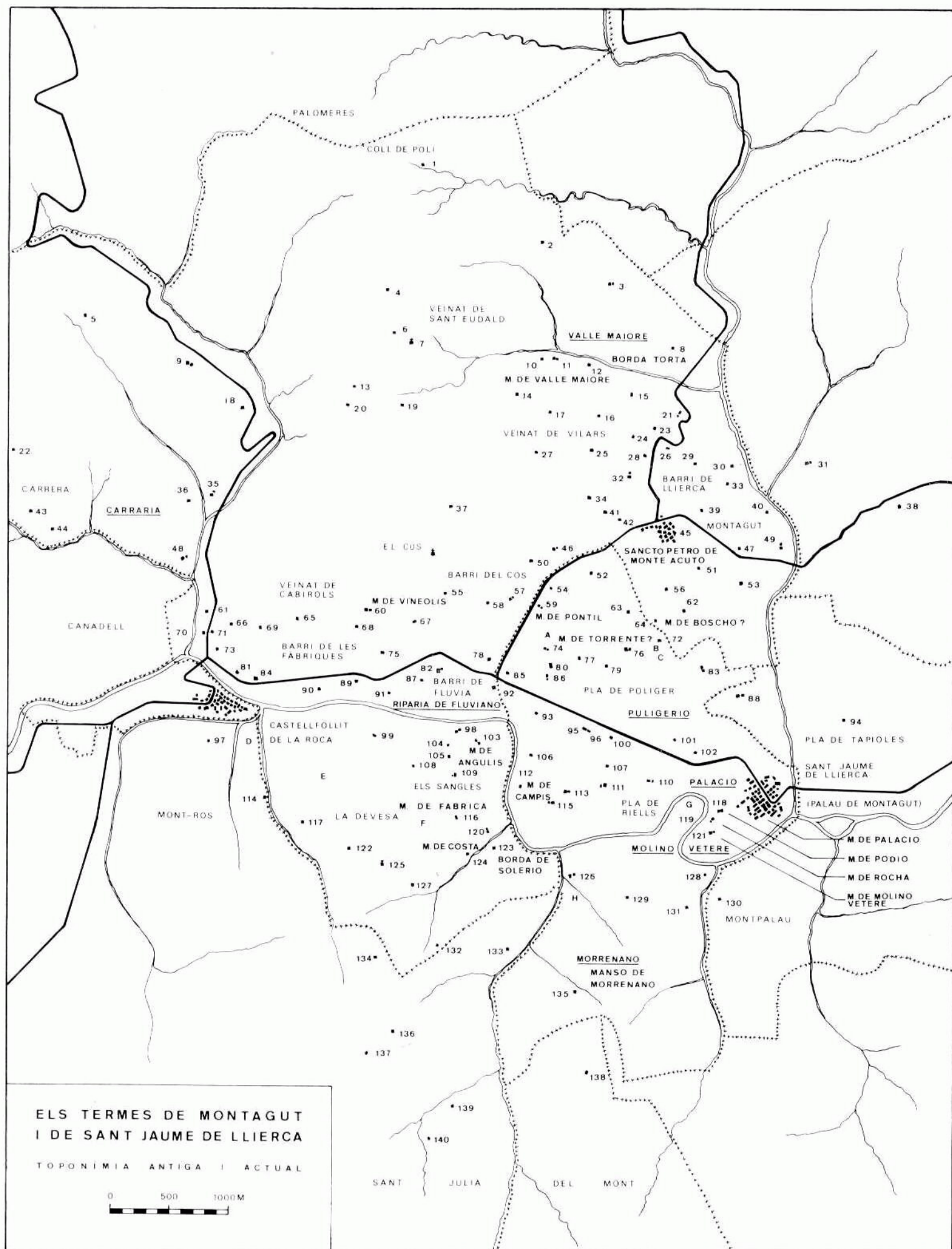
Ara fa mil anys ja existia al Comtat de Bessalú un contrast notable entre les terres de feixes i de camps als vessants de l'Alta Garrotxa i les de la plana ben conreada de l'Empordà occidental. Hi era molt important la propietat monàstica. L'any 957 es cita en terme de Montagut de Fluvià una donació de finques al cenobi de Sant Pere de Camprodon, el qual rep també vuit anys més tard vint-i-quatre masos que els hi cedeix el comte Sunifred. El treball estudia la localització dels topònims corresponents a aquestes i d'altres donacions, i comprova que l'estructura agrària s'ha mantingut igual en el transcurs dels segles. Avui, però, hi ha una ràpida evolució: ja no queda al territori gent de menys de cinquanta anys d'edat, i aquest abandonament progressiu acabarà fent-hi desaparèixer la vida rural en la forma que hi ha persistit durant un miler d'anys.

RESUMEN

Mil años atrás ya existía en el condado de Besalú un contraste notable entre las tierras de hazas y de campos propias de las vertientes de la Alta Garrotxa y las de la llanura bien cultivada del Empordà occidental. En este territorio era muy importante la propiedad monástica. En el año 957 se cita en el término de Montagut de Fluvià una donación de fincas al cenobio de Sant Pere de Camprodon, que ocho años más tarde también recibía del conde Sunifredo la donación de 24 masías o casas de labor. En este trabajo se estudia la localización actual de los topónimos que figuran en estas y otras donaciones, comprobándose al propio tiempo que la estructura agraria no ha variado en el transcurso de diez siglos. Hoy, sin embargo, se está operando una rápida transformación: en el territorio no quedan ya personas de menos de cincuenta años de edad, y se experimenta un abandono progresivo que acabará haciendo casi desaparecer la vida rural en la comarca o la modificará profundamente.

SUMMARY

A thousand years ago was in the Besalú county a remarkable opposition between the tillable lands of slopes of the Alta Garrotxa and the very good cultivated plain of the Empordà occidental. Here was very important the monastic property. In the year 957 has been mentioned in the district of Montagut de Fluvià a donation of farms to the Sant Pere de Camprodon cenoby, who 8 years later received also from the Sunifred earl one other donation of 24 farmhouses. This work study the present location of the toponyms who are detailed in these donations, that which allow to verify the invariability of agrarian structure during the last 10 centuries. However at present time we can observe a quick transformation: in the country all the people is more 50 years old, and a progressive rural exodus can to finish the rural life in whole.

MAPA DE LA ZONA QUE COMPRENIA L'ANTIC TERME DE LA VIL·LA DE MONTAGUT

Aquest terme actualment és repartit entre dos municipis: Montagut de Fluvià i Sant Jaume de Llierca. Hem escrit els topònims esmentats en els documents antics amb unes lletres més gruixudes que no pas les que hem utilitzat per escriure els topònims encara vius a hores d'ara.

Llista de topònims actuals de construccions: 1, Plujà; 2, Planseslloses Vell; 3, Planseslloses Nou (la Casanova de Planseslloses); 4, l'Espigoler; 5, l'Òliba Giberta; 6, la Casica; 7, Sant Eudald; 8, Mas Tort; 9, el Gorgs; 10, Can Benal; 11, Vallmajor; 12, Salou (segurament s'Alou); 13, el Trull (pronunciat *Trui*); 14, Mosque-roles; 15 el Roure; 16, Can Masós; 17, Fontanelles; 18, Mallats (algú diu Mallàs); 19, el Collell; 20, la Teuleria; 21, la Casa del Pi; 22, Missaclòs; 23, Melars; 24, Can Font; 25, Puig Comte (o el Puig); 26, Can Belluga; 27, Can Bac; 28, Can Xiquers; 29, Can Xicó (o Xacó); 30, Ca la Martissa; 31, l'Horta (terme de Tortellà); 32, Can Llobera; 33, Can Rovell (pronunciat *Can Rubei*); 34, Can Coromina; 35, Can Buncanci; 36, la Costa (o la Costa de Carreres); 37, Casa del Cós; 38, el Prat (terme de Tortellà); 39, Can Vellana (potser Ca N'Avellana); 40, Can Pere Mel; 41, Furaçola; 42, Can Bolòs; 43, Planoliba; 44, la Canova; 45, Sant Pere de Montagut (església parroquial); 46, Can Vila; 47, Cal Moliner; 48, Can Quei (hi ha un Can Quei de Dalt i un Can Quei de Baix); 49, Can Guixot; 50, la Teuleria de Can Vila; 51, Ca l'Avi; 52, Cal Gaig; 53, Can Cabanes; 54, Can Cases (actualment hi ha unes edificacions dites les Granges de Can Bosc); 55, Mandreu; 56, Can Selles (també anomenat can Zet); 57, la Llibra; 58, Can Sedó; 59, el Pontí; 60, Vinyoles (anomenat també a hores d'ara Can Xaudiera); 61, Can Grill; 62, Can Bruguer; 63, la Cabanya; 64, el Bosquet; 65, la Mesquita; 66, Can Gussinyer; 67, Ca N'Olivet; 68, Can Meia (potser Can Mella); 69, la Cassanya; 70, Can Giny de Baix; 71, Can Giny de Dalt (edifici segurament més modern); 72, els Torrents; 73, Malitrau; 74, Can Branques; 75, Costa Bella; 76, Can Valent; 77, Can Ferriol; 78, la Cometa; 79, Can Galceran; 80, Can Mingot; 81, Cal Tit; 82, les Tries; 83, l'Olina; 84, Can Peric; 85, el Borrió (el Borrelló?); 86, el Rabissó; 87, Cal Boc; 88, el Castellar (terme d'Argelaguer); 89, Clot de Molí; 90, Can Tiraburres; 91, Pont Trencat; 92, el Grau; 93, la Casanova d'En Sorribes (o Cal Roig); 94, Soler (terme d'Argelaguer); 95, Can Coma; 96, Can Casals; 97, la Torre (terme de Sant Joan les Fonts); 98, Can Palomer de Baix; 99, el Vaquer; 100, Can Talai; 101, Cal Jepet; 102, Cal Bretxa; 103, Can Riera; 104, Can Palomer de Dalt; 105, la Rovireta; 106, la Casica; 107, la Casanova de Costica; 108, la Canova; 109, Lloreda; 110, Can Masdeu; 111, Can Costica; 112, el Camps; 113, Can Coma de Baix; 114, Can Pinyolet; 115, Can Sorribes; 116, la Fàbrega; 117, Ca N'Oliveres; 118, Can Puig; 119, Can Roca; 120, Can Noguer; 121, Molivedre (o Molivetre); 122, Santaló; 123, Can Blanc (abans anomenat el Soler); 124, Can Costa; 125, Ermita de la Devesa; 126, Ca N'Illa; 127, Canet; 128, el Corral; 129, la Capelleta; 130, Can Barran; 131, Can Solà; 132, el Casal; 133, Canemars (terme de Sant Joan les Fonts); 134, Cellers (íd.); 135, Morrenyà; 136, l'Anglada (terme de Sant Joan les Fonts); 137, Can Serra (o Can Serra de Bosc) (íd.); 138, Cuguleres (terme de Santa Pau); 139, Cal Músic; 140, Soler de Morell.

Altres topònims actuals: A, el Bosc de Can Ferriol; B, el Bosc de Can Valent; C, Font de Torrents; D, Clot de Turonell; E, Baumes de Caixurma; F, Matabou; G, la Batllia d'En Roca; H, la Font de Ca N'Illa.